

KULTURNI ŽIVOT BOKE KOTORSKE UOČI PREPORODA

Vanda Babić

Hrvatski osjećaj u Boki Kotorskoj uvijek je bio živ pogotovu u onih koji su bili glavni predstavnici njezine kulture. Od početaka svojeg kulturnog razvitka Bokelji su išli ukorak s ostalim hrvatskim kulturnim središtima na Jadranu.

Izražajnost hrvatskog idioma i zapadnjačka autentičnost njezine kulture upečatljiva je svakomu tko posjeti Boku Kotorsku, njezine crkve, salone vlasteoskih i kapetanskih palača, tko prouči njezino graditeljsko, kiparsko, slikarsko i književno blago.

Nisu samo Bokelji svjedočili za sebe o svojoj narodnosti. Učinila su to za njih, uz ostale, i dvojica Rusa. Petar Tolstoj je u svom putopisu *Putovanje u Italiju i na otok Maltu 1697-1698*. zapisao da su bokeljske gore naseljene Hrvatima. On u Boki nalazi hrvatsku narodnost, hrvatsko ime, jezik, običaje i nošnju.

Drugi Rus, Bronevskij, u svojim *Zapisima pomorskog časnika*, na početku XIX. stoljeća kaže da su Dobročani hrabri, poduzetni, gostoljubivi i revni katolici i da u starije vrijeme nisu pravoslavicima dopuštali da u njihovu mjestu ostanu više od jednoga dana.

Godina 1797. otvorila je novo poglavlje bokeljske povijesti. Francuska revolucija i napoleonski ratovi zahvatili su Boku, društveno gospodarski je uzdrmali, potaknuli narodni razvitak i pred Bokelje oštro postavili izbor državne pripadnosti. Mirom u Campoformiju 1797. Boka je pripala Austriji, mirom u Požunu 1805. ustupljena je Francuskoj, 1806. zaposjedaju je Rusi, 1807. opet Francuzi i napokon 1814. odlukom Bečkog kongresa Austrija koja tu vlada do 1918. godine.

U tom prijelaznom razdoblju Bokelji su se različno orijentirali. Pravoslavci koji su živjeli u Boki pomišljali su na povezivanje s Crnom Gorom i u njezinu mitropolitu Petru I. vidjeli ne samo crkvenog vladara nego i političkog vođu.

Bokeljski pak Hrvati zdušno su se zalagali za austrijsku vlast, naglašujući Franju I. kao ugarskoga kralja i izrazili želju razviti ugarsku zastavu. U isticanju ugarske zastave naglašava se, dakako, težnja za sjedinjenjem s Hrvatskom i Slavonijom. Ta misao ponovila se i u dobrodošlici predstavnika bokeljskih općina generalu Matiji Rukavini u Rosama 1797, a na hrvatskom jeziku pozdravila ga je i prčanjaska općina. Rukavina je nastupio u ime hrvatsko-ugarskoga kralja i samo pod tim uvjetom Bokelji su se predali Austriji. Dakako, crnogorski pristaše osim nadziranja Hrvata, širili su i neutemeljene glasine o ugroženosti pravoslavne vjere u Boki. Da je bilo upravo suprotno, Tripo Smeća 1805. u svojim će *Uspomenama*¹ posvjedočiti kako su pravoslavni prvaci na skupštini u Crnoj Gori rekli *da se svi katolici po Boki pobiju i da se tako ukloni smetnja njihovoj nakani i da se dočepaju bogata plijena, ali se poglavice Crnogoraca tome usprotive....*

Zanimljivo je da ruske vlasti već 13. VI. 1806. svojim proglasom najstrože zabranjuju *uvredljive izraze protiv katolika kao da su oni neprijatelji domovine, a u Rusiji su uvaženi i dostižu najčasnija mjesta u državnoj službi....* Dakle, u nevolji Bokelji su prihvaćali i rusku vlast računajući na zaštitu i dobre stare veze s njima, a dijelom što je radi svojih interesa pokazivala razumijevanje za zaštitu bokeljskih Hrvata.

Školstvo je svakako jedna od glavnih komponenti kulturnoga razvitka bokotorskoga kruga. Pri benediktinskim i franjevačkim samostanima još od 10. stoljeća postojale su privatne i vjerske škole. U 14. stoljeću Kotor je imao javnu školu sa šest razreda, u 16. stoljeću otvara se škola za djevojčice iz plemićkih redova. Krajem 18. stoljeća spominje se privatna gimnazija dvojice kotorskih kanonika, dok za vrijeme Mlečana u Boki nije podignuta ni jedna škola. Poslije, za Austrije otvorene su tri javne škole, po jedna u Kotoru, Budvi i Herceg Novom.

Francuzi su poklanjali školstvu pažnju pa je svaka općina trebala imati škole za dječake, a kotar i školu za djevojčice. U osnovnoj školi nastavni jezik je hrvatski, a u gimnaziji talijanski, francuski i djelomice hrvatski.

Godine 1808. Marmont osniva komisiju za škole te se bavi pitanjem školstva, a 1810. osnovana je Državna gimnazija u Kotoru i počela je raditi u siječnju 1811. Tu se uz opću povijest učila i nacionalna, a vjeronauk je predavao svjetovni učitelj.

Poslije Napoleona zatvorena je Gimnazija u Kotoru, a poslije 1814. otvorena viša osnovna škola za muškarce uz dvorazrednu nižu školu za djevojke. Nastavni jezik je talijanski, za sve predmete, samo je u drugom razredu hrvatski zastupljen tri sata tjedno.

Uz razne privatne škole bilo je i nautičkih škola. U Kotoru su ih držali čuveni kotorski kapetani, a od 1637. otvorena je takva pri samostanu Sv. Duha. Od 1739. otvaraju se škole u Dobroti i Prčanju. Tako su u Boki Kotorskoj kao i u ostalim primorskim središtima postojali gotovo jednaki uvjeti obrazovanja što se odrazilo i u broju intelektualaca kroz stoljeća.

Odras intelektualne razine ogleda se i u prihvaćanju za Europu tipičnih duhovnih tendencija krajem 18. stoljeća. Za vrijeme francuske vladavine u Kotoru osnovana je framasonska loža pod nazivom Loža sv. Ivana - prijatelja slobode.² Tom slobodnozidarskom pokretu koji je počivao na liberalno-prosvjetiteljskim i antikerikalnim idejama pripadale su i dvije značajnije ličnosti toga prijelaznoga razdoblja - Antun Kojović i Miroslav Zanočić, mlađi brat Stjepana Zanočića, a po spisima i svi utjecajni Bokelji toga doba nalazili su se u toj tajnoj organizaciji. Govori se o 96 članova sa sjedištem u palači Beskuća u Kotoru, broj nezanimljiv za mali grad koliki je Kotor, no valja uzeti u obzir činjenicu da to nisu bili samo Kotorani, već Budvljani i drugi.

Francuzi su, dakako, uveli niz nepotrebnih i potrebnih novosti, npr. demokraciju društva i ukidanje svih ranijih privilegija plemićkih i ostalih povlastica. Ipak stanovništvo Boke, već otprije nerazpoloženo prema njima, nije sa simpatijama primilo novu vlast. Nezadovoljstvo je raslo najprije uvođenjem opće vojne obveze, ukidanjem općinskih autonomija, nametanjem poreza, no činjenicu da početak starog kotorskog kazališta pada za njihova vladanja, ne valja zaobići.

Dakle, do godine 1808. Kotor nije imao svoje kazališne zgrade, nego su se predstave priređivale u dvoranama plemićkih kuća. U još ranije doba, kako znamo, priredbe su se davale na javnim mjestima, tj. gradskim trgovima. Naročito u doba poklada priređivale su se razne viteške igre u kojima je ondašnji svijet nalazio veliko uživanje.

Malo vremena prije pada Mletačke Republike bilo je osnovano u Kotoru prosvjetno-kulturno društvo »Casino nobile« (Plemićki kazino), gdje su se okupljali kotorski plemići i ostali ugledni građani. Kotske žene i djevojke držeći se starih konzervativnih običaja nisu tamo zalazile. Kada je Boka došla pod vlast Francu-

za nastala je u ovom pogledu velika promjena. Žene i djevojke iz obitelji francuskih časnika odlazile su slobodno u kazino na ples i ostale priredbe, odjevene po ondašnjoj francuskoj modi, pa su se postupno u njih počele ugledati i njihove kotorske vršnjakinje i zalaziti u njihove krugove također odjevene po posljednjoj francuskoj modi. Ovaj preokret izazvao je jaku reakciju kod starijih i konzervativnih krugova u gradu, koji nisu bili oduševljeni francuskim novotarijama. Koliko je ogorčenje i protest u narodnim krugovima izazvao takav preokret među ženama, najbolji su primjer Dobročani koji su svojim ženama i djevojkama zabranili pristup Kotoru, *grlu pakla*, kako su ga nazvali.

Iako je postojao *Casino*, Francuzima je nedostajalo kazalište u kojem bi se kao i u drugim gradovima davale predstave. Tako je kazalište počelo raditi krajem 1808. godine. O unutarnjem izgledu kazališta nema podataka, zna se jedino da je imalo dva reda loža. Do 1814. davale su se predstave na talijanskom i francuskom jeziku, a od 1814., kada je Boka po drugi put došla pod austrijsku vlast, predstave su se davale u početku na njemačkom i talijanskom, a poslije i na hrvatskom jeziku.

Godine 1890. otvara se na rivi općinska kavana koja je imala zasebnu pozornicu i kako je zgrada kazališta već bila oštećena, bilo je mišljenja da je treba srušiti i na njezino mjesto sagraditi općinski dom. Predstave i ostale priredbe davat će se na pozornici gradske kavane, a kazalište će srušiti već 1900. Sljedećih pedeset godina Kotor će živjeti bez kazališne zgrade, sve do 1. siječnja 1950. kada će ga svečano otvoriti u zgradi nekadašnje mletačke bolnice koja je, kako glasi natpis na njoj, sagrađena godine 1769. kada je pokret u crnogorskim planinama koji je vodio Sćepan Mali, već sišao - *montana rebellione ian domita*- od kada su Mlečani i dobro utvrdili grad.

* * *

Stjepana Zanovića, Miroslava Zanovića i Antuna Kojovića valja istaći kao najzanimljivije i najznačajnije ličnosti bokokotorskoga književnoga kruga s kraja 18. i početka 19. stoljeća.

O Stjepanu Zanoviću pisalo se odavno i mnogo.³ Rođeni Budvljanin, pustolov pa i varalica velikog stila, kakvih u 18. stoljeću, inače prebogatim ljudi takva kova, nije bilo baš mnogo, Zanović je u burnom i kratkom životu ostavio niz književnih ostvarenja. Poslije godina provedenih u učilištima Venecije i Padove, počeo se sukobljavati s društvenim moralom i zakonima. Ti mladenački sukobi i sumnjivi

uspjesi pri kockanju doveli su ga do izgnanstva iz Venecije, 1769, a onda i iz Trevisa, 1770. Vrlo široko obrazovanje i enciklopedijsku kulturu dobio je zahvaljujući čestim putovanjima, tako je u Firenci, pored kartaških uspjeha, imao onih u poeziji i znanosti. U tamošnjoj Akademiji degli Apatisti čita na skupovima svoju poeziju i esej o slavi ruske carice Katarine, zbog čega je u ožujku 1772, okićen zvanjem akademika, što je u ono vrijeme velika čast i priznanje. No, sve je to zasjenio kockanjem i družbom s Casanovom i Tomom Medinijem da bi ga na kraju prognali i iz Firence. Nakon toga slijedi Pariz gdje u blještavim salonima osim što slama srca francuskih dama, upoznaje i prijateljuje s piscima, filozofima, znanstvenicima i enciklopedistima, kakvi su bili Rousseau, D'Alambert, Marmontel, sve do Voltairea, posvećuje im svoje pjesme, pretežito sonete, pišući na talijanskom i francuskom jeziku, no i prevodi njihova djela. U Londonu također piše prigodnu, ljubavnu i refleksivnu poeziju koja većinom nastaje brzo i lako. Proputovao je tako Francuskom, Italijom, polako, prolazeći i pohodeći razne gradove. Uglavnom je iz njih odnosio razne knjige i pjesme koje je tamo pisao, a ostavljao u njima zanimljive tragove i svakojake uspomene. Tako 1773. izdaje dvije knjige: *Opere diverse* i *Poesie*. Prva je tiskana u Parizu, a druga u Milanu. Na objema je Zanović potpisan pravim imenom, dakako uz neizbježnu titulu kneza (conte) i uz dopunske naznake o postojbini Dalmaciji (Dalmato) i o svom akademskom članstvu (academico). Sa svim svojim kasnijim knjigama postupao je sasvim drugačije, predstavljao ih je kao djela izmišljenih ličnosti za koje se izdavao i čiju je ulogu igrao. U prvoj njegovoj knjizi *Opere diverse* nalazi se njegov portret a iznad svoga lika ispisao je svoju životnu devizu *Scribere ilussit veritas*. Pored svoga imena Stefano Zannovich stavljena je pogrešna godina rođenja, što je možebitna tiskarska pogreška. Knjigu je posvetio svome ocu Antunu, tada viđenoj ličnosti, patriciju i posjedniku u Budvi.

U toj knjizi raznovrsnog filozofskog i književnog sadržaja, u prozi i u stihovima, i u istovremeno izdatoj knjizi *Poesie*, u kojoj su samo pjesme, sve je što je do tada, još mladi filozof i pjesnik Zanović napisao. Piše uglavnom talijanskim jezikom, gdjekad i francuskim, no na hrvatskom se mogu pronaći samo dva uvodna stiha u uvodnim stranicama *Opera*, napisana u pohvalu samog pisca, očigledno sastavci mladoga Zanovića, pri tom i nerazumljivi. Piše jer ga to zabavlja, čini ga modernim ali i od želje za slavom. Dovoljno je pronaći motto knjizi *Opera*, stihove Vergilijevih Georgika (knj.III, 8,9) u kojima kaže: *I meni pokušat treba dić se sa zemlje i slavan ići od usta do usta*.

Dakako, njegov književni rad ne može se usporediti s tadašnjim velikim talijanskim piscima, ali njegova proza, filozofska, povijesna i književna i njegovi stihovi nisu bili gori od onoga što se u većini izdavalo kao standardna literatura, svugdje u književnim i kulturnim središtima europskog 18. stoljeća. Raspravlja Zanočić u svojim knjigama, mladenački i zanosno, o čovjeku i njegovoj naravi, o dobru i zlu u njemu, o odgoju i moralu, o ljubavi, društvu, o poeziji, filozofiji, o religiji i svemu onome što je zanimalo prosvijećene i slobodne duhove njegova vremena. Naravno, sve što je rekao nisu njegove originalne misli, gotovo često su to tuđe misli napisane na svoj način. Više puta je i napisao o svojoj poetici preuzimanja, imitacije kako *Pjesnici trebaju činiti kao stari Spartanci - krasti i krađu skrivati, tuđe stvari prebojiti, a ne ih ostavljati originalnima*. Mislio je, a vjerojatno je tada imao dosta istomišljenika, da vlastita prerada tuđega djela daje djelu odlike samostalnoga rada. Tako je i za dramu *Pigmalion* Jeana Jacquesa Rousseaua, koju je preveo i izdao u okviru knjige *Opere diverse*, govorio moj *Pigmalion*. Drugi svoj tekst, koji je pisao sam, pripisuje Rousseauu, hvaleći svoju poeziju čime se samo potvrđuje koliko je visoko cijenio sebe i svoju umjetnost.

U svoje dvije knjige Zanočić se predstavlja kao filozof, koji unatoč svojoj mladosti o svakoj stvari razmišlja slobodno i kritički, kao čovjek od duha (uomo di spirito), ali i od razuma i služi, ili nas barem uvjerava u to, istini, posvećuje joj život, što je vrlo neuvjerljivo znamo li koliku ulogu u njegovu životu ima laž. Miješanje istine i laži nije zadržao samo za poeziju, već ju je uvodio u život. Ujedno je bio čovjek srca, osjetljiv, prosvijećeni vjernik, umjeren i tolerantan u svemu. Vjerovao je čvrsto u odgoj i drži ga jednim od najneophodnijih vrijednosti u ljudskom društvu, *a kada je ono zapušteno nastaje barbarstvo misli i prostota osjećaja: Crnogorci su zbog toga svirepi*. Poezija mu je mahom prigodna, upućena kao duboki i galantni naklon i pohvala pjesnicima, filozofima i drugim slavnim ljudima, lijepim damama, gradovima i republikama, Splitu, Dubrovniku, Veneciji, Budvi.

Sve ili ništa bila je Zanočićeva lozinka i u njoj se krije sva tragika njegova kratkotrajnoga života. Dostojan pratilac Casanove, Cagliostro i drugih *slavnih i velikih* avanturista, a u redu onih predstavnika uzbibanog *filozofskog* stoljeća, zauzima svakako vidno mjesto.

Njegov je književni rad, iako apstraktan i često tek kopija ili imitacija tuđih izvora, pored vlastite pjesničke nadarenosti zanimljiv kao odraz onoga vremena.

M. Appendini u svome djelu *Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cataro* (1811) piše: *Napokon, Stjepan od odlične porodice Zanovića u ovo posljednje vrijeme održa i umnoži slavu Budve svojim znanjem i umom. Naročito se posveti pjesništvu, te se njim bavio s tolikim zanosom i s tolikom nadarenosti, da je mogao improvizirati s velikim ukusom i elegancijom. Pri smrti Stjepan ostavi mnogo pjesničkih djela, što se nalaze kod njegovih rođaka.*

Umro je prerezavši sebi žile u nizozemskom zatvoru u lipnju 1786. godine.

Stjepanov brat Miroslav conte Zanović ostavio je iza sebe zbirku pjesama i buran politički rad. Bio je vješt borac za sjedinjenje Boke, odnosno Dalmacije s Hrvatskom, protivnik Mlečana, slobodni zidar, kozmopolit s izraženim avanturističkim crtama. Zaustavit ćemo se samo na njegovoj knjižici *Misli i popiewke*, tiskanoj oko 1785 godine, vjerojatno u privatnoj tiskari grofa Ogulinskog, koja se sačuvala, nepotpuna, u Gajevoj biblioteci.

Misli i popiewke Gospodina Kneza Miroslava Zanovića zbirka su mudrih misli i rečenica, ljubavnih i rodoljubnih pjesama. Misli su doslovno prevedene iz francuskih *Pensees*, koje je izdao brat mu Stjepan 1784. Vrijedne su utoliko što osim prijevoda imade i izvornih hrvatskih pjesama.

Evo nekoliko *Misli* ⁴:

U dva dijela jest život ljudski razdijeljen: jedan za učiniti zlo, drugi za pokajati se.

Ne valja se nikada pouzdati u onoga što nas je prevario, ni u onoga kojeg smo prevarili.

Kada čovjek ne može naći pokoj u samom sebi, zaludu ga traži bilo gdje drugdje.

Valja držati razum za sebe, život za ženu, a srce za svoga prijatelja.

Tko će mnogo govoriti, valja da mnogo zna ili da mnogo laže.

Ili neke u kojima se zrcali tradicionalno neraspoloženje prema Veneciji:

Najviša korist, što može čovjek sebi učiniti sa vlastelom mletačkom, što dolaze za knezove u Budvu, jest svaditi se s njihovim domom.

ili

Valja gledati veliku gospodu kao oganj - ni mnogo blizu ni mnogo daleko.

Drugi dio knjige su *Popiewke Pocasgnice*. Ima i domoljubnih pjesama, posvećenih Budvi:

O ti Budvo - Slavni grad

Na Granici - Tvrđi sad;

*Ti si vazda - Slavna bila
Niti si se - Ponizila;
Kada te je - Turska sila
Od svih strana - Oborila.*

ili pjesma o Dalmaciji:⁵

*Svemu svijetu časno sja
Dalmacija jedina;
Otačastvo prelijepo
Tvoje ime preslavno
Dokle budemo mi bit,
Svi ćemo te slaviti.*

Slijede zatim *Popijevka počasnica*, učinjena za *popijevati*, kada se svati darivaju, pa *Popijevka za tamburu*, vrhu djevojke koja se htjela igrati s mladićem, bez strašiti se od ljubavi:

*Vezak vezu lijepe djevojke,
U zardinu - pod ružom rumenom...⁶*

Naposlijetku ima u nizu ljubavnih pjesama *Popiewka Wesela (Djevojka je sanak snjela)*, vrlo erotičnog sadržaja koja podsjeća na slične Frankopanove pjesme. Nedostaje sljedećih dvanaest pjesama vjerojatno slična sadržaja.

G. 1834. u sedamdesetsedmoj godini života, umro je Miroslav Zanović i time je zatvorena slavna loza Antona Zanovića i njegove četvorice sinova od kojih su Stjepan i Miroslav zasigurno, iako nošeni burom avantura i silinom emocija, ostavili bokotorskom književnom i kulturnom krugu europski duh i time dali dašak i cijeloj hrvatskoj književnosti.

Na kraju ne smijemo zaboraviti još jednog Budvljanina, Antuna Kojovića, vikara budvljanske biskupije, pristalice slobodnog zidarstva, prosvjetitelja i oduševljenog pristalice francuske revolucije. Osim Budvljanskih anala u kojima je obradio zbivanja u rodnom gradu od 1806. do 1819. godine, napisao je zbirku pjesama *Rime slovinske* sastavljene od 22 pjesme na hrvatskom jeziku i tri na talijanskom. Napisao je i karnevalsku komediju *Smiješni razgovor*. Pjesme su mu prigodničarskog karaktera, pisane, kako i sam kaže, na zamolbu svojih učenika

za dane karnevala. Vrijedan je to doprinos u opisima pokladne Budve, kakvih se radova ne može puno naći u Boki, iako znamo da su se na cijelom boko-kotorskom području nje govali i pokladni običaji i pokladna poezija.

Dakle, na književnom polju na kraju 18. i početkom 19. stoljeća nastavlja se tradicija pobožne poezije, bilo da se Djevica Marija opisuje petrarkističko-folklornim izrazom, kao što je u jednoj pjesmi nepoznatog autora, bilo u sastavljanju pasionskih dijaloških i dramskih tekstova s tradicionalnim, starim, osmeračkim dvostihom, kao što su *Plać Gospin* i *Prikazanje Muke Isusove* nepoznatog autora, ali i *Prikazanje Muke Jesusove* Ivana Antuna Nenadića koji je u tu tradicionalnu podlogu unio sasvim nove osmeračke ritmove oslobođene sroka, a to je učinjeno vjerojatno pod utjecajem narodnog deseterca koji su hrvatski prosvjetiteljski pisci unijeli u umjetničku književnost.

S druge strane, ali također u ozračju vremena, njeguje se u velikom broju prigodničarska poezija kakva je poznata i u drugim hrvatskim krajevima toga doba. To je izraz razvijenoga kritičkog duha, pri čemu dolazi do izražaja oštro zapažanje svakodnevnih stvarnosti, bilo da se pojedina pjesma odnosi na osobu ili na neki događaj. Ima tu satiričke i podrugljive poezije, većinom pisane od nepoznatih autora, Kotorana, Peraštana, Dobročana.

Općenito govoreći, bokokotorski su književnici od ranijih dana u svojim pjesmama bili na poseban način vezani za duhovni i kulturni život u svojoj sredini, zapravo su na neki način pratioci tog života. Zato najveći broj pjesama i sadrži prigodničarski duh u najširem smislu. Književnici su i pomagali izravno kao sudionici nekih manifestacija pa se u Boki razvila i posebna dramatizirana pokladna pjesma (poznata inače u monološkom obliku). U tu bokeljsku vedru atmosferu uključio se koncem 18. stoljeća i svećenik Kojović čiji su stihovi o vinu i nekim smiješnim osobitostima svojih suvremenika i budvljanskih sugrađana nasmijavali svijet doskočicama s lokalnim aluzijama. Tu vrstu smijeha, specifičnog i po izrazu, ali i po pojavi koju opisuje pjesnik, najbolje će ilustrirati sami stihovi:

Naredba seljankinjama⁷

*Tkoje drago žene dođu na pazar,
Naređuje svakoj ovu istu stvar:
da imadu svrnut dvaput u vinara
I ostavit mu dva tri dinara...(PB,393,73)*

U predpreporodno doba na književnom planu bokokotorska se sredina odlikuje snažnim njegovanjem mnogih poetskih oblika hrvatske tradicije, ali i nekim specifičnostima na tematskom, jezičnom pa i na poetskom planu. Iako nije bilo istaknutijih veličina, gradovi Kotor, Budva i neke druge gradske sredine nisu zaostajale u kulturnim i književnim vrijednostima za drugim hrvatskim primorskim središtima.

U suvremenoj književnoj povijesti cijelo 18. stoljeće znanstvenici (antologičari) bokokotorsku su književnu produkciju svrstavali u okvire baroka. Pitanje je da li se time uokviruju sve bokokotorske književne pojave u toj sredini? U nekim tekstovima dolaze do izražaja i elementi prosvjetiteljskog duha, kao npr. upotreba deseterca, stiha prikladnoga najnižim slojevima, njegovanje basni s poukom na kraju i slično.

Kao primjer ovdje navodimo stihove iz basne *Kokot, žaba i lisica*, nepoznatog Dobročanina, s kraja 18. stoljeća. U svojoj antologiji M. Milošević i G. Brajković navode kako drže basnu prijevodom, iako se njezin originalan pisac još nije utvrdio. U pjesmi koja je sastavljena u tipičnim desetercima, govori se o kažnjenom hvalisavcu koji se ne pokazuje na djelu:⁸

*Kokot pjeva tanko i visoko
krilim leti kako sivi soko
kaono srna itro poskakuje
sve živine oko sebe psuje:
»O živine /a/ rđa vas ubila
ka bi od vas mene predobila...*

*...Na glavi mi kruna kraljevića
u pjevanju dobivam slavića.«*

*Začula ga žaba kornjačuša
zavi justim kano podriđuša:
»Ne fali se stara plašivice
bit će trke kad vidiš lisice.*

*Tad će biti korke i belaja«.
Al lisica iz grma zalaja.
Bježi pjevče, sve živine vape,
al lisica zgrabi ga u šape...*

*Krepčina je od fale se proći,
a u zgodi kazat svoje moći.*

U svakom slučaju, kraj 18. i početak 19. stoljeća kulturološki i književno vrlo je zanimljivo razdoblje u još dovoljno neistraženom bokokotorskom dijelu hrvatske baštine, no zasigurno je to doba najjačeg stranog utjecaja zbog smjenjivanja političkih vlasti, kad su bokokotorski pisci u svojim književnim djelima čvrsto njegovali i unapređivali svoj tip hrvatskoga književnog jezika, stvarajući time osnove za lakše uključivanje u preporodno vrijeme.

BILJEŠKE

¹ Pavao Butorac, Boka Kotorska nakon pada mletačke republike do bečkog kongresa (1797–1815), Rad JAZU, knj. 264, Zagreb, 1938, str. 180.

² Uspomene je tiskao Frano conte Visković u djelu storia di Perasto (Raccolta di Notizie e Documenti) dalla caduta della repubblica veneta al ritorno degli Austriaci di Francesco conte Visković, Trieste, 1898.

³ Pavao Butorac, Boka Kotorska nakon pada mletačke republike do bečkog kongresa (1797–1815), Rad JAZU, knj. 264, Zagreb, 1938, str. 199.

⁴ Šime Peričić, Dalmacija uoči pada mletačke republike, Zagreb, 1980, str. 215.

⁵ Među ostalima pisali su M. Breyer, Antun conte Zanović i njegovi sinovi, Zagreb, 1928; F. M. Appendini, Memorie spettanti ad alaini uomini illustri di Cataro, Ragusa, 1811; Ante Kuzmanić, Stipan Zanović, Narodni list, Zadar, XV, 1876, br. 56; B. K. Dva dalmatinska pustolova — braća Zanovići, Novo doba, Split, 1922, br. 202.; Karlo Kovač, Zanovićeve škole i framacinstvo u Dubrovniku, List Dubrovačke biskupije, XXIV, 1924, br. 4–5.

⁶ M. Breyer, Antun conte Zanović i njegovi sinovi, Zagreb, 1928, str. 128.

⁷ Ibid, str. 129.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Poezija baroka, sastavili M. Milošević i G. Brajković, Titograd, 1976, str. 393.

¹¹ Ibid, str. 430–431.